

Tarihin dilinden düşmez bu destan,
Nehirler gazidir, dağlar kahraman,
Her taşı bir yakut olan bu vatan
Can verme sırrına erenlerindir...

ORHAN ŞAİK GÖKYAY

DESTAN / EFSANE

Tarih öncesi dönemlerle ilgili tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanların yaşamlarını ve serüvenlerini anlatan, bir toplumun inançlarını, duygularını, eğilimlerini yansıtan ürünlere **mitos**; bunları bir bütün olarak ele alıp sistemli bir şekilde inceleyen bilim dalına **mitoloji** adı verilir. Mit ve mitolojiler destanlara da kaynaklık etmiştir. Destanlarda mitolojiye göre tanrılarla bağlantılı olan olay ve motifler azalırken insani özellikler artmıştır.

DESTAN

- Toplamların geçmişinde derin izler bırakmış bir olayı, özellikle de yiğitlik ve olağınüstölükleri manzum olarak öyküleyici bir şekilde anlatan edebî türlerdendir.
- Kahramanların olağınüstü kişilikleri, içinden çıktıkları toplumun temel özellikleri ile oluşmuştur. Bu kahramanlar, aklın alamayacağı büyük işlerin üstesinden gelir.

DESTAN

- Destanlarda olay ve kişiler olmak üzere iki unsur ağırlıktadır.
- Zaman ve mekân unsurlarına ayrıntılı biçimde yer verilmez.
- Destanlar, ulusların tarihte yer almaya başladıkları dönemlerin ilk ürünleridir. Bu nedenle bu ürünlerde onları oluşturan toplumların tarihlerinden izler görülür.

DESTANLAR OLUŞUMLARI BAKIMINDAN DOĞAL VE YAPMA DESTAN OLMAK ÜZERE İKİYE AYRILIR

DOĞAL DESTAN

Milletlerin yaşamında derin izler bırakan tarihsel ya da toplumsal bir olayın sözlü gelenekte olgunlaştıktan sonra destan geleneğini bilen biri tarafından derlenmesiyle oluşan destanlardır.

Doğal destanların oluşumları üç safhada gerçekleşir.

Birinci safha, tarihsel olayın ortaya çıktığı çekirdek dönemidir. Toplumun belleğinde derin ve sarsıcı izler bırakan bir olay, zaman içinde gelişerek büyür; farklı söyleyişlerle ve eklemelerle zenginleşir.

İkinci safhada ozanlar toplumun dilinde zenginleşen ve efsaneleşen olayları düşsel dünyalarında geliştirerek saz eşliğinde dillendirirler. Destan yazıya geçmediği için bu dönemde de büyüyüp gelişmeye devam eder.

Son safha, destan geleneğini bilen bir kişinin destanın tüm varyantlarını elde ettikten sonra destanı yeniden oluşturup yazıya geçirmesidir.

DÜNYACA ÜNLÜ DOĞAL DESTANLAR

Yunanların	İlyada / Odysseia (Odise)
İranlıların	Şehnâme
Finlerin	Kalevala (Kalevala)
Fransızların	Chanson de Roland (Şanson de Rölant)
Sümerlerin	Gılgamış
Almanların	Nibelungenlied (Nibelungenlid)
İngilizlerin	Beowulf (Biwolf)
İspanyolların	Le Cid (Lö sid)
Rusların	İgor
Hintlerin	Ramayana ve Mahabharata (Mahabarata)
Japonların	Şinto
Türklerin	Alp Er Tunga, Oğuz Kağan, Şu, Ergenekon, Bozkurt, Türeyiş

Herhangi bir tarihî olayın bir ozan tarafından destan kurallarına uygun olarak yazılmasıyla oluşan destanlara **yapma destan** denir.

YAPMA DESTANLAR

İTALYAN EDEBİYATI	Tasso (Taso)	Kurtarılmış Kudüs
İTALYAN EDEBİYATI	Ariosto (Ariyosto)	Çılgın Orlando
İTALYAN EDEBİYATI	Dante	İlahi Komedi
LATİN EDEBİYATI	Vergilius (Vercilyus)	Aeneis
İNGİLİZ EDEBİYATI	Milton (Miltın)	Kaybolmuş Cennet
TÜRK EDEBİYATI	Mehmet Âkif Ersoy	Çanakkale Şehitleri'ne
TÜRK EDEBİYATI	Cahit Külebi	Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda

İLYADA

Homeros tarafından MÖ IX. yy.da derlenmiştir.

Destanda sadece insanlar değil yarı tanrılar ve tanrılar da olay örgüsünün içinde yer alır.

Destanda kelime tekrarları, redif ve kafiyele söyleyişin akıcılığını sağlamıştır.

Yunanlara ait İlyada destanı, Akhaların Troya şehrini kuşatarak yaklaşık on yıl süren bir savaştan sonra Troyalıları yenmelerini anlatır.

24 bölümden oluşan destan, Akhilleus'ın öfkesi ile başlar ve Hektor'ın cenaze töreni ile biter.

EFANE

İnsanlar; yaşadığı coğrafyaya ait önemli gördükleri kişileri, nesneleri ve mekânları kutsallaştırır ve sırrını çözemedikleri konuları çeşitli biçimlerde yorumlar. Bunlara, yaşanmış bazı olayları da ekleyip nesilden nesile aktarırlar. Kutsallaştırma, yorumlama ve aktarmaların pek çoğu sözlü olarak yayılır. Böylece bir sözlü kültür oluşur.

Efsaneler; insanlarla insanı, coğrafyayı, diğer varlıkları, maneviyatı birbirine gönül bağı ile bağlayan unsurlardır.

Sözlü kültürün önemli bir parçası olan ve dilden dile aktarılarak bugüne kadar ulaşan **efsaneler**; her türlü üslup kaygısından uzak, hazır kalıplara yer vermeyen, kısa anlatılardır.

Olağanüstü olaylar ya da insanüstü güçleri elinde tutan kişilere **efsanelerde** sıkça rastlanır.

Sözlü geleneğin ürünlerinden biri olan efsaneler; destan, şiir, hikâye, roman, tiyatro gibi pek çok türe konu yönüyle kaynaklık etmiştir.

Efsaneler **içerdikleri konulara göre:**

YARADILIŞ EFSANELERİ;

OLUŞUM VE DÖNÜŞÜM EFSANELERİ;

TARİHÎ EFSANELER;

OLAĞANÜSTÜ KİŞİLER, VARLIKLAR VE GÜÇLER ÜZERİNE EFSANELER;

DİNÎ EFSANELER (DİNÎ KONULARDAKİ EFSANELERE ESKİDEN MENKİBE DENİRDİ.) **gibi adlar alır.**

- **Efsaneler**; halkın çaresizliklerini, umutlarını, özlemlerini, dünya görüşlerini halk edebiyatının diğer türlerinden daha açık belirtir. Çünkü efsanede “inanış” söz konusudur. Bu yönüyle efsaneler masaldan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır.
- **Efsanede** anlatılanlar; halkın arasında doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Hatta efsaneler inandırıcılığını artırmak için içerdiği konuyla ilgili olaylarda, zamanda ve mekânda ayrıntılara girerek bu konuyla ilgili tanık gösterir.
- Günümüzde ise **efsaneler** artık inanç konusu olma niteliğini yitirmiştir. “Eskiden böyle inanırlarmış.”, “Güya böyle olmuş.” gibi ifadeler bu çeşit söylentilerin “eskiden” inanma konusu olduğunu belirtir.

TÜRK EDEBİYATINDA DESTAN

- Türk dili, edebiyatı ve tarihi için önemli bir kaynak niteliği taşıyan destanlar, Sözlü Edebiyat Dönemi ürünlerindendir.
- Türk destanları, Türklerin göçebe hayatı yaşamaları ve geniş coğrafi alanlara yayılmış olmaları sebebiyle ikinci oluşum safhasında kalmış, oluşumunu tamamlayamamıştır. Yani bir destan şairi tarafından yazıya geçirilmemiştir. O yüzden doğal Türk destanları manzum değildir.
- Bilinen yazılı Türk destanları daha çok İran, Çin, Arap, Moğol, Bizans ve Batı kaynaklarından derlenmiş; oluşumlarından çok sonra yazıya geçirilmiştir.

- Türk destanlarının pek çoğunda ortak olarak kullanılan bazı motifler vardır.
- Bu motifler arasında ışık, at, ağaç, su, çeşitli madenler (gümüş, altın, demir vb.), kurt, kadın, yada taşı, ok-yay, yaşlı adam sayılabilir.
- Destanlar birdenbire ortaya çıkmış ürünler değildir. Bu ürünler, bir süreç içerisinde varlık kazanmıştır.
- Destanların oluşabilmesi için öncelikle o milleti derinden etkileyen bir olayın (savaş, göç, kıtlık vb.) yaşanması ve bunun dilden dile aktarılması gerekir. Ardından destan geleneğini bilen bir kişi tarafından bunlar derlenip bir araya getirilir.

Türk edebiyatında destanların sınıflandırılmasında coğrafi ve kültürel değişikliklerin yanı sıra din unsurunun da etkisi vardır.

İSLAMİYET'İN KABULÜNDEN
ÖNCEKİ TÜRK DESTANLARI

ALTAY-YAKUT DÖNEMİ'NDE	Yaradılış Destanı
SAKA DÖNEMİ'NDE	Alp Er Tunga Destanı ve Şu Destanı
HUN DÖNEMİ'NDE	Oğuz Kağan Destanı ve Attila Destanı
KÖK TÜRK DÖNEMİ'NDE	Bozkurt Destanı ve Ergenekon Destanı
UYGUR DÖNEMİ'NDE	Türeyiş Destanı ve Göç Destanı

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanlarından biri : OĞUZ KAĞAN DESTANI

Destanda olaylar, Oğuz Kağan'ın doğumuyla başlamakta ve kahramanlıkları, evlilikleri, komşu boylarla mücadeleleri vb. ile devam etmektedir. Tüm bunlar olağanüstü bir şekilde anlatılır. Bu destanda olaylar ve kahramanlar, olağanüstü unsurlarla verilmiştir.

Destanlarda zaman ve mekân belirsizdir. Genellikle “bir ormanda, bu çağda, bu yerde” gibi kullanımlar söz konusudur.

Destanda adı geçen ve destanın başkahramanı olan Oğuz Kağan'ın, aslında MÖ 209-174 yılları arasında hükümdarlık yapan Asya Hun Hükümdarı Mete (Motun) Han olduğu bilinmektedir.

İSLAMİYET'İN KABULÜNDEN SONRAKİ DÖNEM'DE DESTAN

- Bu dönem destanların dili sade olup içerisinde geçen Arapça ve Farsça kelimeler Türkçe konuşan insanların yabancı olmadığı kelimelerdir.
- Bu destanlardaki kısa cümleler anlatımda akıcılık ve kolaylığı sağlamıştır.
- Bu destanların Anadolu ve Balkanlarda Türkçe konuşan herkes tarafından bilinmesi, okunması ve yaygınlaşması dilinin sadeliğinden kaynaklanmaktadır.

İslamiyet'in kabulünden sonraki Türk destanlarından bazıları :

- ❑ Satuk Buğra Han Destanı
- ❑ Manas Destanı
- ❑ Cengiz Han Destanı
- ❑ Timur Destanı
- ❑ Battal Gazi Destanı
- ❑ Danişmend Gazi Destanı
- ❑ Köroğlu Destanı

BATTAL GAZİ DESTANI

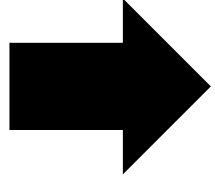
İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemde oluşan Battal Gazi Destanı, İslamiyet'i yaymak için mücadele veren bir kahramanın savaşlarını konu alır.

Destanda bir tarafta Bizans Kayseri, diğer tarafta başlıca amacı İslamiyet'i yaymak olan Seyyid Battal Gazi bulunmaktadır.

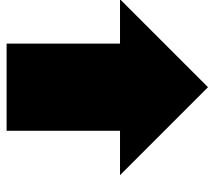
Kayser, sık sık ordu hazırlayıp Malatya üzerine seferler düzenler. Kayser'in arkasında her defasında çok güçlü bir ordu vardır. Ancak Kayser'in ordusu Battal Gazi önderliğindeki İslam ordusuna her defasında yenilir.

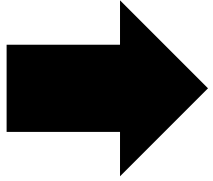
Battal Gazi Destanı, Emevî-Bizans savaşlarında meşhur olmuş Battal Gazi isimli bir kahramanın İslamiyet'in yayılması uğruna yaptığı savaşları konu edinen bir destandır.

Battal Gazi Destanı'nın konusu Müslüman-Hristiyan savaşlarıdır. Battal Gazi Destanı, Anadolu ve Türklerin yaşadığı diğer coğrafyalarda halk ve askerler arasında okunan ve itibar gören bir eserdir.

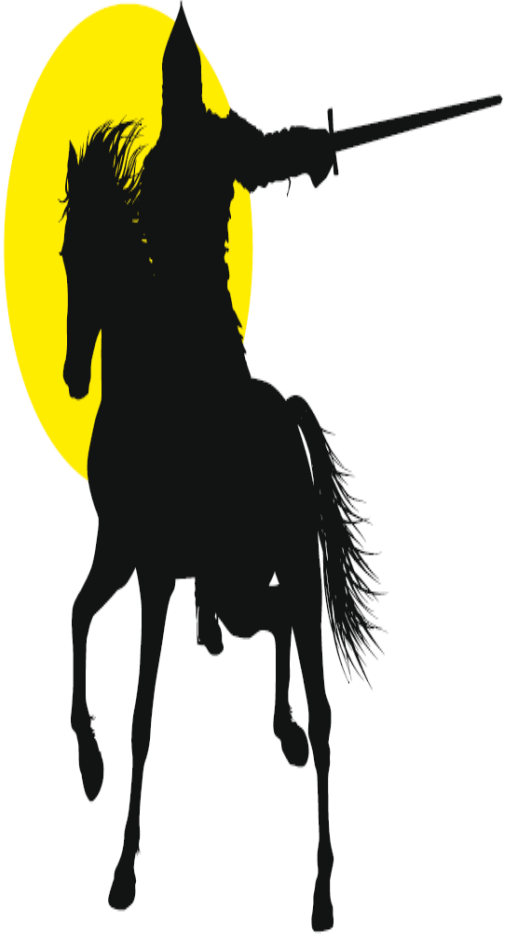

Bu destan Anadolu'da oluşmuş ilk Türk destanıdır. Bu destanın kimin tarafından yazıya geçirildiği bilinmemektedir.

Bu destanın kahramanı Türkler arasında Battal Gazi diye bilinen bir Arap savaşçısıdır. Battal Gazi, İslam uğrunda yalnız gayrimüslimlerle değil sihirbazlarla, devlerle, ejderha ve cadılarla da karşılaşır.

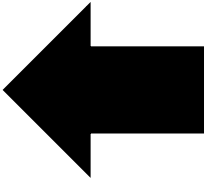
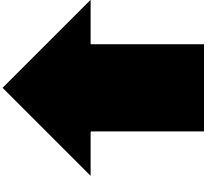
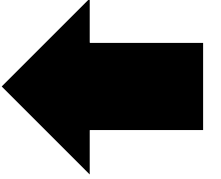
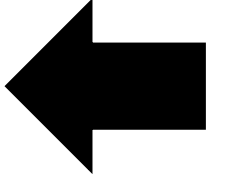

Battal Gazi Destanı'nda gelişen olaylar çok geniş bir coğrafyada meydana gelir. Olayların oluştuğu ve geliştiği yer genel olarak Malatya ve çevresidir.

Eserde masal unsuru ve pek çok olağanüstülük göze çarpar. Battal Gazi Destanı'nda Battal Gazi'nin Hindistan'a ve Kaf Dağı'na gitmesi ve oralarda pek çok tabiat üstü unsurla mücadelesi anlatılmaktadır.

Destanın sonunda ise Battal Gazi'nin Anadolu'ya tekrar gelmesi, Afyon yakınlarına kadar ilerlemesi ve orada şehit olması anlatılmaktadır.

Battal; savaşlarda eline geçen bütün serveti, İslam uğrunda dövüşen gazilere dağıtır. Hikâye bu İslam kahramanını çok bilgili, çok dindar bir velî çehresiyle tanıtır.

TÜRK EDEBİYATINDA YAPMA DESTAN

- Türk edebiyatındaki yapma destanlarda uzun soluklu ve Kurtuluş Savaşı'nı temel alan kahramanlık öğelerinin ağır bastığı anlatım, belirleyici özellikler olarak görülür.
- Yapma destanlar, doğal destanlardan farklı olarak bir sanatçı tarafından yazılmış eserlerdir.
- Yapma destanlarda, doğal destanların coşkulu söyleyişi ve doğadan aktarılan benzetme unsurlarıyla yapılan anlatımı yer alırken sanatçı tarafından kurguda ve söyleyişte yeniliklere de yer verilebilir.
- Yapma destanlarda da doğal destanlarda olduğu gibi olağanüstülükler, insan ve toplum gerçekleri, insanlık durumları işlenir.

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI'NDAKİ YAPMA DESTAN TÜRÜNÜN BAŞARILI ÖRNEKLERİ

CAHİT KÜLEBİ

NÂZİM HİKMET

CEYHUN ATIF KANSU

MEHMET AKİF ERSOY

GÜLTEN AKIN

ATATÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA

KUVÂYI MİLLİYE

SAKARYA MEYDAN SAVAŞI

ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ'NE

**MARAŞ'IN VE ÖKKEŞ'İN
DESTANI**

TÜRK EDEBİYATININ YAPMA DESTAN ÖRNEKLERİNDEN ÜÇ ŞEHİTLER DESTANI /FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA

Fazıl Hüsnü Dağlarca, *Üç Şehitler Destanı*'nda Kurtuluş Savaşı'nın bir bölümünü anlatmıştır. Şair, ayrı başlıklar altındaki şiirleri olayların gelişme sırasına göre dizerek doğal destanlardan farklı bir kurgu oluşturmuştur.

49 şiirden oluşan destanda ana motif Mustafa Kemal Atatürk'tür.

Şiirde **Mustafa Kemal Atatürk**; doğal destanlarda asıl kahramana ve askerlere yardım eden, yol gösteren, zor anlarda onların imdadına yetişen güçlü varlığın modern destandaki yansıması olarak görülür.

Fazıl Hüsnü Dağlarca; eserinde konuşmalardan, konuşturmalardan, alegorik anlatımdan yararlanmıştır.

